

Abdümü'min b. Safiyyüddîn'in Behcetü'r-Rûh Adlı Eserinde Usûller*

Ehsan RAEISI** Ferit BULUT***

ÖZ

Safevî devleti (1501-1736) döneminde yazıldığı tahmin edilen *Behcetü'r-Rûh* adlı eserle kendisinden önceki dönemlerde yazılan ve kendisiyle hemen hemen aynı dönemde (Anadolu coğrafyasında) yazılan mûsikî risâleleri karşılaştırıldığında bu risâlelerde ele alınan konuların farklı yöntemlerle îzâh edildiği görülmektedir. Safevî devletin kurulması ve bölgede yeni siyasi sınırların çizilmesiyle birlikte İsfahan, Tebriz, Fars ve Herat ile Buhara, İstanbul ve Bağdat gibi önemli mûsikî merkezleri arasındaki iletişim gittikçe azalmıştır. Bu durum ilerleyen zamanlarda bu bölgelerde kaleme alınan mûsikî risâlelerinin birbirinden kısmen farklı özelliklerle ilerlemesine neden olmuştur. Bahsedilen dönemde Abdümü'min b. Safiyyüddîn tarafından Farsça yazılan *Behcetü'r-Rûh*, sözü edilen bölgeler arasındaki iletişimin azalması meselesine iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Zira bu eserde ikâ'î devirler kavramı yerine usûl kavramı ve etânîn yöntemi ve tef'ileler yerine teheccü'l-edvâr yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma, bahsedilen dönemde ve coğrafyada telif edilen *Behcetü'r-Rûh*'ta usûl kavramının nazârî olarak nasıl îzâh edildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu önem doğrultusunda araştırmanın amacı *Behcetü'r-Rûh*'ta hangi usûllere yer verildiğini ve bu usûllerin nasıl bir yöntemle tarif edildiğini tespit etmektir. Çalışma betimsel nitelikli bir araştırma olup ilgili veriler kaynak tarama ve müziksel analiz yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın bulgularından hareketle Abdümü'min b. Safiyyüddîn'in, *Behcetü'r-Rûh* adlı eserinde darp sayıları verilerek teheccü'l-edvâr yöntemiyle izah edilen 20 tane usûlün yanı sıra

* Bu makale Ehsan RAEISI tarafından yazılan "Edvar Geleneğinden Günümüze İran Müziğinde Usul Yapıları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör., Haliç Üniversitesi Konservatuvar Türk Musikisi Bölümü, İstanbul/Türkiye.
E-posta: ehsanraeisi@halic.edu.tr, ORCID: 000-0002-3003-1663.

*** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Samsun/ Türkiye.
E-posta: ferit.bulut@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3016-7592.
DOI: 10.32704/erdem.2024.87.081
Makale Gönderim Tarihi: 14.08.2023 - Makale Kabul Tarihi: 24.10.2024 (Sanat ve Edebiyat Mk.)

sadece darp sayıları verilerek tarif edilen 19 tane usûl hakkında bilgi verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda: Darp sayıları verilerek teheccü'l-edvâr yöntemiyle tarif edilen usûllerin, Fâhte Darp, Türk Darp, Berefşân, Muhammes, Çenber, Sakîl, Hafif, Evfer, Devir, Nîm Sakîl, Hezec, Evset, Remel, Fer', Devr-i Revân, Semâ'î, Darbü'l-Kadîm, Darbü'l-Mülûk, Nîm Devir ve Ekel usûlü olduğu; sadece darp sayıları verilerek tarif edilen usûllerin, Darbü'l-Feth, Çihâr Darp, Düyek, Mieteyn, Mukaddem ve Şâhnâme usûlü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca *Behcetü'r-Rûh*'ta Melik Şâh-ı Selçûkî'nin gulâmı'nın icadı olan Kalenderî, Münâsafe-i Şîrâzî, Münâsafe-i İhlâtî, Münâsafe-i Darbî, Harbî, Sakîl usûllerinin yanı sıra Gulâm Şâdî'ye atıfta bulunularak Darbü'l-Kadîm, Darbü'l Mülûk, Hezec-i Kebîr, Hezec-i Sağîr, Fâhte-i Kebîr, Fâhte-i Sağîr ve Şâhnâme usûllerinden de bahsedildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mûsikî, Mûsikî Risâlesi, Behcetü'r-Rûh, usûl, teheccü'l-edvâr.

The Usûls in Abdölmü'min b. Safiyyüddîn's *Behcetü'r-Rûh*

ABSTRACT

When *Behcetü'r-Rûh*, which is estimated to have been written in the Safavid empire (1501-1736), is compared with the music risâlas written in the previous periods and written at about the same period (in the Anatolian geography), it is seen that the subjects discussed in these risâlas were explained in different methods. With the establishment of the Safavid empire and new political borders in the region, the communication between important music centers such as Isfahan, Tabriz, Fars, Herat and Bukhara, Istanbul, and Baghdad gradually decreased. This situation caused the music risâlas written in these regions to progress with partially different characteristics. *Behcetü'r-Rûh*, written in Persian by Abdölmü'min b. Safiyyüddîn, in the mentioned period, can be shown as an excellent example of the decreased communication between the regions mentioned. Because in this work, the usûl concept was used instead of the circles of rhythms concept, and the tehecciü'l-edvâr method was used instead of the etânîn method and the tef'iles. This research is essential in showing how the usûl concept was explained theoretically in *Behcetü'r-Rûh*, written in the mentioned period and geography. In line with this importance, the research aims to determine which usûls were included and how these usûls were described in *Behcetü'r-Rûh*. The study is descriptive research; the relevant data were obtained from a literature review and musical analysis. Based on the findings of the research, it was concluded that in addition to the 20 usûls explained by the tehecciü'l-edvâr method by giving the number of beats, information was provided about 19 usûls described just by giving the number of beats in Abdölmü'min b. Safiyyüddîn's *Behcetü'r-Rûh*. In line with this result, it was determined that the usûls described by the tehecciü'l-edvâr method by giving the number of beats were Fâhte Darp, Türk Darp, Berefşân, Muhammes, Çenber, Sakîl, Hafîf, Evfer, Devir, Nîm Sakîl, Hezec, Evset, Remel, Fer', Devr-i Revân, Semâ'î, Darbü'l-Kadîm, Darbü'l-Mülûk, Nîm Devir and Ekel usûls, and the usûls described just by giving the number of beats were Darbü'l-Feth, Çihâr Darp, Düyek, Mieteyn, Mukaddem and Shâhnâme usûls. Besides, it was seen that in *Behcetü'r-Rûh* Darbü'l-Kadîm, Darbü'l-Mülûk, Hezec-i Kebîr, Hezec-i Saġîr, Fâhte-i Kebîr, Fâhte-i Saġîr and

Shâhnâme usûls were also mentioned referring to Gulâm Şâdî as well as Kalenderî, Mûnâsefe-i Sîrâzî, Mûnâsefe-i İhlâtî, Mûnâsefe-i darbî, Harbî, Sakîl usûls which were the invention of Melik Şâh-ı Selçûkî's gulâmi.

Keywords: Music, Music Risâla, Behcetü'r-Rûh, usûl, teheccü'l-edvâr.

1. Giriş

Günümüz İran coğrafyasını da sınırları içinde barındıran Safevî devletinin (1501-1736) kurulması ve bölgede yeni siyasi sınırların çizilmesiyle birlikte İsfahan, Tebriz, Fars ve Herat ile Buhara, İstanbul ve Bağdat gibi eskiden aralarında sıkı bir bağ olan önemli mûsikî merkezleri arasındaki iletişimin gittikçe azaldığı görülmektedir (Kheradmand 1391: 210). Ortak bir mûsikî geçmişine sahip olan bu bölgelerin arasındaki iletişimin gittikçe azalması, ilerleyen zamanlarda bu bölgelerde kaleme alınan mûsikî risâlelerinin birbirinden kısmen farklı özelliklerle ilerlemesine neden olmuştur (Kheradmand 1391: 210). Safevî devleti döneminde yazıldığı tahmin edilen *Behcetü'r-Rûh* (Meisami 1397: 202) adlı eserle kendisinden önceki dönemlerde yazılan ve kendisiyle hemen hemen aynı dönemde (Anadolu coğrafyasında) yazılan eserlerle karşılaştırıldığında ele alınan konuların farklı yöntemlerle îzâh edildiği görülmektedir. Bu durum sözü edilen bölgeler arasındaki iletişimin azalması meselesine iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

Bu çalışmanın amacı, saptanan durum çerçevesinde *Behcetü'r-Rûh*'ta hangi usûllere yer verildiği ve bu usûllerin nasıl bir yöntemle tarif edildiğinin ortaya konmasının yanı sıra bu usûllerin günümüz nota değerleri ile karşılığının ne olduğunu tespit etmektir.

Çalışma, betimsel nitelikli bir araştırma olup ilgili veriler kaynak tarama ve müziksel analiz yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma, bahsedilen dönemde ve coğrafyada telif edilen *Behcetü'r-Rûh*'ta usûl kavramının nazarî olarak nasıl îzâh edildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Zîrâ bu eserde usûllerin tarifinde kullanılan yöntem ve tekniğin hakkında herhangi bir nazarî bilgi verilmemiştir. Bu sebeple bu çalışma *Behcetü'r-Rûh* adlı eserde usûllerin günümüz nota yazısıyla îzâh etmesinin yanı sıra eserde usûllerin tarifi için kullanılan yöntem ve tekniğe bir açıklama getirme niteliği de taşımaktadır.

Behcetü'r-Rûh'un birçok yazma nüshası olmasına rağmen¹ bu çalışmada, başta İran meclis kütüphanesinde 1660 numaralı yazma nüsha ile H. L. Rabino De Borgomale tarafından bu eserin dört farklı yazma nüshası incelenerek kaleme alındığı matbu nüsha incelemeye alınmıştır. Ancak bu

¹ Bu eserin diğer nüshalarının listesi için bk. Ubeydullah Sezikli, "İran'da Bulunan Bazı Mûsikî Eserleri", *Dicle İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 21, 2018, s. 58 ; Melik Evren, *Mûsikînin Kaynağı ve İnsana Tesirleri: Behcetü'r-Rûh Örneği*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), s. 37.

araştırmada incelemeye alınan usûllerin, yazma nüshada bir adet ve kesin hatlarla verilmiş şekilde olması dolayısıyla yazma nüsha esas kaynak olarak belirlenmiştir. Zira matbu nüshada usûller tarif edilirken çok sayıda varyasyonları verilmiştir. Bu çalışmada, matbu nüsha ve yazma nüshada bulunan bazı usûller arasındaki farklılıklar tespit edilirken matbu nüshanın ana metninde yer alan usûller esas alınmıştır.

Çalışmada, araştırmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasına yönelik olarak *Behcetü'r-Rûh*, müellifi, usûl, etânîn ve teheccü'î-edvâr (devirleri heceleme) yöntemleri ile bam ve zir temel kavramlarına yer verilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, önce *Behcetü'r-Rûh* ve müellifi hakkında bilgilere sonra araştırmada ele alınan *Behcetü'r-Rûh*'taki usûllerin nazarî olarak nasıl izâh edildiğinin ortaya konması amacıyla edvar geleneğinde ikâ'î devirler ve temel unsurlarının açıklanmasında kullanılan etânîn yönteminin açıklamasına daha sonra ise *Behcetü'r-Rûh*'taki usûllerin öğrenilmesi için istifâde edilen teheccü'î-edvâr yönteminin açıklamasına yer verilmiştir.

2. 1. *Behcetü'r-Rûh* ve Müellifi

Safevî devleti döneminde yazıldığı tahmin edilen *Behcetü'r-Rûh* adlı eser Abdülmü'min b. Safiyyüddîn b. 'İzzeddîn b. Muhyiddîn b. Ni'met b. Kâbûs b. Veşmgîr-i Cürçânî (ö. 16-18 yüzyıl)² tarafından Farsça kaleme alınmıştır. On bâb, bir mukaddime ve bir hâtime bölümlerinden oluşan eserin konu başlıkları Tablo 1.'de görülmektedir.

Bâb	Konu başlığı
1. Bâb	Bu 'ilmin başlangıcı/kaynağı
2. Bâb	Hekim ve 'âlimlerin bu 'ilim hakkında sözleri
3. Bâb	Bu 'ilmin insan ile bağı
4. Bâb	Bu 'ilmin yedi yıldız ile bağı
5. Bâb	Usûl bahirleri'nin hareketleri ve darp sayıları hakkında
6. Bâb	Bu 'ilmin tertip ve düzeni hakkında
7. Bâb	Utârid ve zühre gezegenlerinin seyri dikkate alınarak perdelerin terkihi
8. Bâb	Kim hangi nağmeyi uygun şekilde söyleyebilir hakkında
9. Bâb	Her perde kaç ses olur hakkında

² Eser müellifinin tam adı ve yaşadığı dönemin bugüne kadar net bir şekilde tespit edilmemiş olmasına rağmen farklı kaynaklarda bu yıllar arasında yaşadığı tahmin edilmiştir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bk. Melik Evren, *Mûsikinin Kaynağı ve İnsana Tesirleri: Behcetü'r-Rûh Örneği*, s. 37.; Kheradmand, "Negâhi be İka ez Fârâbi ta Emrûz", s. 211.; Babak Khazrai, "İkâ' ve Usûl Der Resâle-i Mûsikî-i Külliyyât-ı Yûsufî", *Tarih ve Temeddün-i İslâmî*, 5/10, 1388 (h.ş.), s. 144.

10. Bâb	Bu 'ilme sahip olanların (mûsikîşinâsların) insanlarla ilişkileri
Mukaddime	Makamların neyden ve nasıl ortaya çıktığı hakkında
Hâtime	Perdelerin yıldızlar, dört unsur ve dört mevsimle olan ilişkisi

Tablo 1. *Behcetü'r-Rûh* 'ta yer alan konu başlıkları (Abdülmü'min b. Safiyyüddin 1660: 2b-3a)

Tablo 1.'de görüldüğü üzere, *Behcetü'r-Rûh* 'ta mûsikî tarihiyle birlikte mûsikî hakkında görüşler, mûsikî ve insan, mûsikî ve kozmos ve mûsikî nazariyesi konularına yer verilmiştir.

2. 2. Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar

Çalışmanın bu başlığı altında mûsikî risalelerinde usûl zamanlarını belirleme yöntemi, etânîn ve teheccîü'l-edvâr yöntemleri ile bam ve zir kavramlarının açıklamalarına yer verilmiştir.

2. 2. 1. Mûsikî Risalelerinde Usûl Zamanlarını Belirleme Yöntemi

Safevî dönemi öncesi (edvâr geleneği dönemi) yazılan mûsikî risâlelerinde îkâ'î devirlerin tarifi ve îzâhi için etânîn yönteminin benimsendiği bilinmektedir. Ancak Safevî döneminde yazılan mûsikî risâlelerinde îkâ'î devirler kavramı yerine usûl kavramı ve etânîn yönteminin yanı sıra da teheccîü'l-edvâr yöntemi gibi farklı yöntemler kullanılmıştır. Örneğin, bu dönemde *Behcetü'r-Rûh* 'tan önce yazılan *Nesim-i Tarab*³ adlı eserde usûllerin tarifi ve îzâhi için etânîn yöntemi kullanılmışken, *Behcetü'r-Rûh* 'ta teheccîü'l-edvâr yöntemi kullanılmıştır (Meisami 1397: 230).

2. 2. 1. 1. Îkâ'î Devirler ve Temel Unsurlarının Açıklanmasında Kullanılan Etânîn Yöntemi

Şark mûsikîsinin tarihi seyrinde nazariyât alanında önemli eserlere imza atan Safiyyüddin el- Urmevî (ö. 693/1294) ve Abdülkâdir Merâgî (ö. 1435) gibi müellifler, mûsikî ilminin vezin rûknünü îkâ'î devirler başlığı altında ele alıp açıklamışlardır (Urmevî 1385: 181; Merâgî 1366: 211). Îkâ'î devirler sebep, veted ve fâsıla adı verilen temel unsurlarla tarif edilmişlerdir. Bu temel unsurlar ise te (ت) ve nun (ن) harflerinin çeşitli terkipleriyle oluşturulan ve adına etânîn⁴ denen yöntemle açıklanmıştır (Kheradmand

³ Bu eser hakkın detaylı bilgi için bk. Nesimî, *Nesim-i Tarab*, thk. Amir Hosein Pourjavady, İntişârât-ı Ferhengistân-ı Hüner, Tahran 1385 (h.ş.), ss. 11-18.

⁴ Ayrıca o dönemde îkâ'î devirlerin tarifi ve îzâhında etânîn yönteminin yanı sıra tef'ilelerden de istifade edilmiştir. Örnek için bk. Safiyyüddin Abdülmü'min b. Yûsuf b. Fâhir el- Urmevî, *Risâletü's-Şerefiyye*, çev. Babak Khazrai, İntişârât-ı Ferhengistan-i Hüner, Tahran 1385 (h.ş.), s. 188.; Kutbüddin

1391: 205).

İki harften oluşan sebep, sebep-i hafif ve sebep-i sakîl olarak iki kısma ayrılır. ‘ten’ (تَن) kelimesi ile gösterilen sebep-i hafif’in birinci harfi harekeli ve ikinci harfi sakin olur. ‘Tene’ (تَنَ) örneği ile gösterilen sebep-i sakîl ise her iki harfi de harekeli olur (Sadigh 1387: 51).

Üç harften oluşan veted, veted-i mecmû‘ ve veted-i mefrûk olarak ikiye ayrılır. ‘tenen’ (تَنَن) kelimesi ile gösterilen veted-i mecmû‘, peşpeşe iki harekeli harften sonra bir sakin harfin gelmesiyle meydana gelir. ‘Tenne’ (تَنَنَ) örneği ile gösterilen veted-i mefrûk ise sırasıyla harekeli, sakin ve harekeli harflerden oluşmaktadır (Sadigh 1387: 51). Merâgî veted-i mefrûk’u aynı tarifile ancak tâni/tâne (تَان) örneğiyle açıklamıştır (Merâgî 1366: 213).

Dört ve beş harften oluşan fâsıla, fâsıla-i suğrâ ve fâsıla-i kübrâ olarak iki kısma ayrılır. Dört harften oluşan fâsıla-i suğrâ ‘tenenen’ (تَنَنَن) gibi sırasıyla üç harekeli ve bir sakin harften oluşmaktadır. Beş harften oluşan fâsıla-i kübrâ ise ‘tenenenen’ (تَنَنَنَن) gibi sırasıyla dört harekeli ve bir sakin harften meydana gelir (Sadigh 1387: 51).

88

Îkâ’ Temel Unsurları	Sebeb		Veted		Fâsıla	
	<i>Sebeb-i Hafif</i>	<i>Sebeb-i Sakîl</i>	<i>Veted-i Mecmû‘</i>	<i>Veted-i Mefrûk</i>	<i>Fâsıla-i Suğrâ</i>	<i>Fâsıla-i Kübrâ</i>
	Ten / Nen	Tene	Tenen	Tenne / Tâne	Tenenen	Tenenenen
Nota Değeri Karşılığı						

Tablo 2. Îkâ’ Temel Unsurları ve Günümüz Nota Değeri Karşılığı

Tablo 2.’de îkâ’ temel unsurları, îkâ’ temel unsurlarının kısımları, kısımların etânîn yöntemiyle örneklendirilmesi ve îkâ’ temel unsurlarının günümüz nota değeri karşılığı gösterilmektedir. Îkâ’ temel unsurlarının günümüz nota değeri karşılığı belirlenirken açık heceler için sekizlik nota ( ) değeri, kapalı heceler için dörtlük nota ( ) değeri kullanılmıştır.

2. 2. 1. 2. Behcetü’r-Rûh’ta Tehecciü’l-Edvâr Yöntemi

Abdûlmü’mîn b. Safiyyüddîn usûl bahirlerinin öğrenilmesi için, tehecciü’l-edvâr adlı yöntemle her usûlün bir devrinin okunması gerektiğini ifade etmiştir (Abdûlmü’mîn b. Safiyyüddîn 1660: 8a). O, devirleri hecelemek için ten (تَن), tenâ (تَنَا), tenenî (تَنَنَى), der (دَر), tâ (تَا), tene (تَنَه), nâ (نَا), tenen

Mahmûd b. Mes’ûd b. Muslih el-Fârisî eş-Şîrâzî eş-Şâfiî, *Dürretü’l-Tâc li Ğurreti’l-Debbâc*, Köprülü Kütüphanesi Yazmaları, No: 867, vr. 200a; Alişah b. Hacı Büke, *Mukaddimetü’l-Usul*, İ.Ü.N.E. ktp, Farsça Yazmalar, No. 1097, vr. 80b.

(تَنَن), dim (دِيم) ve tenî (تَنِي) temel unsurlardan faydalanmıştır.

Bu bilgi ve ikâ' temel unsurlarının tarifinde kullanılan kaide dikkate alınarak çalışmanın devamında Abdülmü'min b. Safiyyüddîn'in devirleri hecelelemek için kullandığı temel unsurların zaman değeri aşağıdaki gibi gösterilecektir.

Temel Unsurlar	Te / Ne	Tene	Der	Tâ	Nâ	Dîm	Tenâ	Tenen	Tenî	Tenenî
Nota Değeri										
Karşılığı										

Tablo 3. Abdülmü'min b. Safiyyüddîn'in devirleri hecelelemek için kullandığı temel unsurların Günümüz Nota Değeri Karşılığı.

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullandığı temel unsurlar dikkate alındığında bazı unsurların aynı zaman değerine sahip olmalarına rağmen farklı hecelerle okunduğu anlaşılmaktadır. *Behcetü'r-Rûh*'un yazıldığı dönemde usûllerin diz üstünde değil, vurmali çalgılar eşliğinde öğretildiği varsayımını bu duruma sebebiyet veren bir husus olarak zikretmek mümkündür (Meisami 1397: 231).

2.2.2.3. Bam ve Zir Kavramları

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, usûl bahirlerini açıklarken her bir usûlün kaç tane bam ve kaç tane zir darptan (vuruştan) meydana geldiğini ve her bir devrin teheccü'l-edvâr yöntemi ile nasıl okunması gerektiğini ifade etmiştir.⁵ Abdülmü'min, teheccü'l-edvâr yöntemi ile usûlleri tarif ederken sırasıyla güçlü ve zayıf vuruşlar anlamına gelen bam ve zir vuruşlarının hangi hecelere denk geldiği ve ya bu vuruşların yerlerinin değişip değişmeyeceği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

3. Bulgular

Behcetü'r-Rûh'ta bazı usûllerin tarifinde usûllerin darp sayıları verilerek teheccü'l-edvâr yöntemi ile nasıl okunması gerektiği açıklanırken, bazı usûllerin tarifinde sadece darp sayıları verilerek bilgi verilmiştir. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde ilkin darp sayıları verilerek teheccü'l-edvâr yöntemi ile tarif edilen usûller akabinde ise sadece darp sayıları verilerek tarif edilen usûller iki başlıkta ele alınmıştır.

⁵ *Behcetü'r-Rûh*'tan önce yazılan eserler incelendiğinde ikâ'i devirler ve usûllerin tarifinde, bam ve zir darpların belirtilmesi ve teheccü'l-edvâr yöntemi ile zamanın tespit edilmesi şeklinde bilgi verildiği tespit edilememiştir. Bu şekilde tarif ilk kez *Behcetü'r-Rûh*'ta karşımıza çıkmaktadır.

3. 1. Darp Sayıları Verilerek Teheccü'l-edvâr Yöntemi ile Tarif Edilen Usûller

Behcetü'r-Rûh adlı eserde toplam 20 usûlün, darp sayısı verilerek teheccü'l-edvâr yöntemi ile açıklanmıştır. Bunlar Fâhte Darp (فاخته ضرب), Türk Darp (ترك ضرب), Berefşân (برافشان), Muhammes (مخمس), Çenber (چنبر), Sakîl (نیم ثقیل), Hafîf (خفیف), Evfer (اوفر), Devir (دور), Nîm Sakîl (نیم ثقیل), Hezec (هزج), Evset (اوسط), Remel (رمل), Fer' (فرع), Devr-i Revân (دور روان), Semâ'î (سماعی), Darbü'l-Kadîm (ضرب القديم), Darbü'l-Mülûk (ضرب الملوك), Nîm Devir (نیم دور) ve Ekel (اكل) usûlleridir.

3. 1. 1. Fâhte Darp (فاخته ضرب) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Fâhte Darp Usûlü'nün 3 bam ve 4 zir darp olarak toplam 7 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile *ten ten tenene dertâ tenene* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8a).

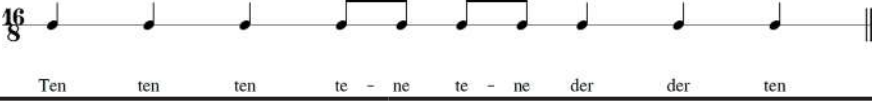
<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Teheccü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
3 bam + 4 zir = 7 darp	Ten ten tenene dertâ tenene = 14 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten ten te - ne - ne der tâ te - ne - ne	

Tablo 4. *Behcetü'r-Rûh*'ta Fâhte Darp Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 14 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 2. Türk Darp (ترك ضرب) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Türk Darp usûlü'nün 4 bam ve 6 zir darp olarak toplam 10 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile *ten ten ten tene tene der der ten* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8a).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i> Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i> Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
4 bam + 6 zir = 10 darp	Ten ten ten tene tene der der ten = 16 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	

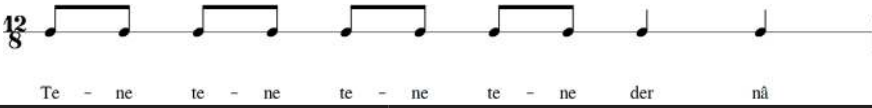
Tablo 5. *Behcetü'r-Rûh'ta* Türk Darp Usûlü

Abdülmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 16 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 3. Berefşân (برافشان) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Berefşân usûlü'nün 5 bam ve 2 zir darp olarak toplam 7 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *tene tene tene tene dernâ* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

Borgomale bu usûlü *Behcetü'r-Rûh'u* incelediği çalışmasında *tene tene tene dernâ* şeklinde açıklamıştır (Borgomale 1346: 40).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i> Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i> Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
5 bam + 2 zir = 7 darp	Tene tene tene tene dernâ = 12 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	

Tablo 6. *Behcetü'r-Rûh'ta* Berefşân Usûlü

Abdülmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 12 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 4. Muhammes (مخمس) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Muhammes usûlü'nün 5 bam ve 5 zir darp olarak toplam 10 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *tene tene der*

tene der ten der der ten tene der ten tene der tenâ şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

Borgomale bu usûlü *Behcetü'r-Rûh*'u incelediği çalışmasında *tene tene der tene der ten der der ten tene der ten tene dernâ* şeklinde açıklamıştır (Borgomale 1346: 40).

<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Teheccü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
5 bam + 5 zir = 10 darp	Tene tene der tene der ten der der ten tene der ten tene der tenâ = 31 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Te - ne te - ne der te - ne der ten der der ten te - ne der ten te - ne der te - nâ	

Tablo 7. *Behcetü'r-Rûh*'ta Muhammes Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 31 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

92

3. 1. 5. Çenber (چنبر) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Çenber usûlü'nün 4 bam ve 4 zir darp olarak toplam 8 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile *der ten ten ten der ten tene tene ten* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Teheccü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
4 bam + 4 zir = 8 darp	Der ten ten ten der ten tene tene ten = 18 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Der ten ten ten der ten te - ne te - ne ten	

Tablo 8. *Behcetü'r-Rûh*'ta Çenber Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 18 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 6. Sakîl (سكیل) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Sakîl usûlü'nün 7 bam ve 5 zir darp

olarak toplam 12 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, tehecciü'l-edvâr yöntemi ile *ten tene ten tene tene der tene der der ten dernâ* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Tehecciü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
7 bam + 5 zir = 12 darp	Ten tene ten tene tene der tene der der ten dernâ = 24 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te - ne ten te - ne te - ne der te - ne der der ten der - nâ	

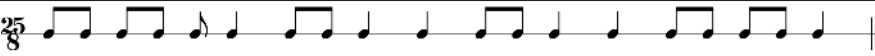
Tablo 9. *Behcetü'r-Rûh'ta* Sakil Usûlü

Abdülmü'min'in tehecciü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 24 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 7. Hafif (خفيف) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Hafif usûlü'nün 5 bam ve 6 zir darp olarak toplam 11 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü tehecciü'l-edvâr yöntemi ile *tene tene tenen tene ten ten tene dernâ tene tene ten* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

Borgomale bu usûlü *Behcetü'r-Rûh'u* incelediği çalışmasında *tenene tene tenen tene ten tene tene ten ten dernâ tene tene ten* şeklinde açıklamıştır (Borgomale 1346: 41).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Tehecciü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
5 bam + 6 zir = 11 darp	Tene tene tenen tene ten ten tene dernâ tene tene ten = 25 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Te - ne te - ne te - nen te - ne ten ten te - ne der - nâ te - ne te - ne ten	

Tablo 10. *Behcetü'r-Rûh'ta* Hafif Usûlü

Abdülmü'min'in tehecciü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 25 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 8. Evfer (وفر) Usûlü

Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn, Evfer usûlü'nün 2 bam ve 3 zir darp olarak toplam 5 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *tenenî ten tenenî tenâ* şeklinde açıklamıştır (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
2 bam + 3 zir = 5 darp	Tenenî ten tenenî tenâ = 13 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Te - ne - nî ten te - ne - nî te - nâ	

Tablo 11. *Behcetü'r-Rûh'ta* Evfer Usûlü

Abdûlmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 13 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 9. Devir (دور) Usûlü

Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn, Devir usûlü'nün 6 bam ve 6 zir darp olarak toplam 12 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *ten tene der ten tâ der ten ten tene der ten tâ der ten* şeklinde açıklamıştır (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
6 bam + 6 zir = 12 darp	Ten tene der ten tâ der ten ten tene der ten tâ der ten = 28 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te - ne der ten tâ der ten ten te - ne der ten tâ der ten	

Tablo 12. *Behcetü'r-Rûh'ta* Devir Usûlü

Abdûlmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 28 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 10. Nîm Sakîl (نيم سكيل) Usûlü

Abdölmü'min b. Safiyyüddîn, Nîm Sakîl usûlü'nün 8 bam ve 6 zir darp olarak toplam on 14 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, tehecciü'l-edvâr yöntemi ile *ten tene ten tene tene der tene der ten* şeklinde açıklamıştır (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Tehecciü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
8 bam + 6 zir = 14 darp	Ten tene ten tene tene der tene der ten = 18 zamanlı
Usûlün Günümlüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te - ne ten te - ne te - ne der te - ne der ten	

Tablo 13. *Behcetü'r-Rûh'ta* Nîm Sakîl Usûlü

Abdölmü'min'in tehecciü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 18 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

95

3. 1. 11. Hezec (هزج) Usûlü

Abdölmü'min b. Safiyyüddîn, Hezec usûlü'nün 2 bam ve 2 zir darp olarak toplam 4 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, tehecciü'l-edvâr yöntemi ile *ten ten ten tenâ* şeklinde açıklamıştır (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Tehecciü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
2 bam + 2 zir = 4 darp	Ten ten ten tenâ = 9 zamanlı
Usûlün Günümlüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten ten ten te - nâ	

Tablo 14. *Behcetü'r-Rûh'ta* Hezec Usûlü

Abdölmü'min'in tehecciü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 9 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 12. Evsat (اوسط) Usûlü

Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn, Evsat usûlü'nün 5 bam ve 2 zir darp olarak toplam 7 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *ten tene der ten tenâ* şeklinde açıklamıştır (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
5 bam + 2 zir = 7 darp	Ten tene der ten tenâ = 11 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te - ne der ten te - na	

Tablo 15. *Behcetü'r-Rûh'ta* Evsat Usûlü

Abdûlmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 11 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 13. Remel (رمل) Usûlü

Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn, Remel usûlü'nün 9 bam ve 10 zir darp olarak toplam 19 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *ten tene tenâ ten ten tene tenâ tene ten* şeklinde açıklamıştır (Abdûlmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

Borgomale bu usûlü *Behcetü'r-Rûh'ta* u incelediği çalışmasında *ten tene tenâ ten tene tenâ tene ten* şeklinde açıklamıştır (Borgomale 1346: 41).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
9 bam + 10 zir = 19 darp	Ten tene tenâ ten ten tene tenâ tene ten = 20 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te - ne te - nâ ten ten te - ne te - nâ te - ne ten	

Tablo 16. *Behcetü'r-Rûh'ta* Remel Usûlü

Abdûlmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 20 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 14. Fer' (فرع) Usûlü

Abdölmü'min b. Safiyyüddîn, Fer' usûlü'nün 3 bam ve 3 zir darp olarak toplam 6 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, tehecciü'l-edvâr yöntemi ile *ten dere dim tenâ* şeklinde açıklamıştır (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Tehecciü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
3 bam + 3 zir = 6 darp	Ten dere dim tenâ = 9 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten de - re dim te - nâ	

Tablo 17. *Behcetü'r-Rûh'ta* Fer' Usûlü

Abdölmü'min'in tehecciü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 9 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 15. Devr-i Revân (دور روان) Usûlü

97

Abdölmü'min b. Safiyyüddîn, Devr-i Revân usûlü'nün 5 bam ve 4 zir darp olarak toplam 9 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, tehecciü'l-edvâr yöntemi ile *ten ten ten tene tene der der ten* şeklinde açıklamıştır (Abdölmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Tehecciü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
5 bam + 4 zir = 9 darp	Ten ten ten tene tene der der ten = 16 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten ten ten te - ne te - ne der der ten	

Tablo 18. *Behcetü'r-Rûh'ta* Devr-i Revân Usûlü

Abdölmü'min'in tehecciü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 16 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 16. Semâ'î (سماعی) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Semâ'î usûlü'nün 7 bam ve 7 zir darp olarak toplam 14 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *tene tene ten tene tenâ dim* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
7 bam + 7 zir = 14 darp	Tene tene ten tene tenâ dim = 13 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Te - ne te - ne ten te - ne te - nâ dim	

Tablo 19. *Behcetü'r-Rûh'ta* Semâ'î Usûlü

Abdülmü'min'in teheccîü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 13 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

98

3. 1. 17. Darbü'l-Kadîm (ضرب القديم) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Darbü'l-Kadîm usûlü'nün 4 bam ve 4 zir darp olarak toplam 8 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccîü'l-edvâr yöntemi ile *ten tenen dere dim ten der nâ der ten der ten der nâ tenî* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b-9a).

Borgomale bu usûlü *Behcetü'r-Rûh'u* incelediği çalışmasında *ten tenen dere dim ten dernâ der ten dernâ tenî* şeklinde açıklamıştır (Borgomale 1346: 42).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>	<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i>
Usûlün Darp Sayısı	Usûlün Teheccîü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
4 bam + 4 zir = 8 darp	Ten tenen dere dim ten der nâ der ten der ten der nâ tenî = 30 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te -nen de -re dim ten der - nâ der ten der ten der - nâ te - nî	

Tablo 20. *Behcetü'r-Rûh'ta* Darbü'l-Kadîm Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 30 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 18. Darbü'l-Mülûk (ضرب الملوك) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Darbü'l-Mülûk usûlü'nün 2 bam ve 2 zir darp olarak toplam 4 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile *ten tenenî der nâ dere dim ten ten tenâ ten der ten* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 9a).

<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Teheccü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
2 bam + 2 zir = 4 darp	Ten tenenî der nâ dere dim ten ten tenâ ten der ten = 27 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Ten te - ne - nî der - nâ de - re dim ten ten te - nâ ten der ten	

Tablo 21. *Behcetü'r-Rûh*'ta Darbü'l-Mülûk Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 27 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 19. Nîm Devir (نیم دور) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Nîm Devir usûlü'nün darp sayısını açıklamadan bu usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile *tene tenâ ten ten ten* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

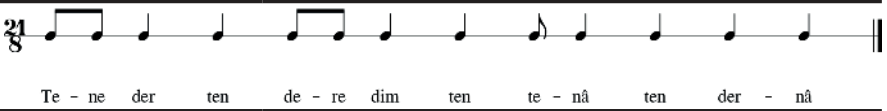
<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Teheccü'l-edvâr Yöntemi ile Tarifi
-	Tene tenâ ten ten ten = 11 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	
Te ne te nâ ten ten ten	

Tablo 22. *Behcetü'r-Rûh*'ta Nîm Devr Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 11 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 1. 20. Ekel (اڪل) Usûlü

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Ekel usûlü'nün 4 bam ve 5 zir darp olarak toplam 9 darptan meydana geldiğini ifade edip (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) bu usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile *tene der ten dere dim ten tenâ ten der nâ* şeklinde açıklamıştır (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8b).

<i>Behcetü'r-Rûh'ta</i> Usûlün Darp Sayısı	<i>Behcetü'r-Rûh'ta Usûlün Teheccü'l-edvâr Yöntemi</i> ile Tarifi
4 bam + 5 zir = 9 darp	Tene der ten dere dim ten tenâ ten der nâ = 21 zamanlı
Usûlün Günümüz Nota Yazısıyla Gösterimi	

Tablo 23. *Behcetü'r-Rûh'ta* Ekel Usûlü

Abdülmü'min'in teheccü'l-edvâr yönteminde kullanılan temel unsurlar dikkate alındığında bu usûlün 21 zamanlı olduğunu söylemek mümkündür.

3. 2. Sadece Darp Sayıları Verilerek Tarif Edilen Usûller

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, *Behcetü'r-Rûh* adlı eserinde toplam altı tane usûlü, teheccü'l-edvâr yöntemi ile tarif etmeden sadece darp sayısını vererek açıklamıştır. Bunlar, Darbü'l-Feth (ضرب الفتح), Çihâr Darp (چهار ضرب), Düyek (دويك), Mieteyn (مأتين), Mukaddem (مقدم) ve Şâhnâme (شاهنامه) usûlleridir. Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, bu usûllere ilaveten Melik Şâh-ı Selçûkî'nin gulâmı⁶ ve Gulâm Şâdî'ye⁷ atıfta bulunarak Kalebderî (قلندری), Münâsafe-i Şîrâzî (مناصفه شیرازی), Münâsafe-i İhlâtî (مناصفه اخلاطی), Münâsafe-i Darbî (مناصفه ضربی), Harbî (حربی), Sakîl (تقيل) (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, 1660, 7b-8a), Darbü'l-Kadîm (ضرب القديم), Darbü'l Mülûk (ضرب الملوك), Hezec-i Kebîr (هزج كبير), Hezec-i Sağîr (هزج صغير), Fâhte-i Kebîr (فاخته كبير), Fâhte-i Sağîr (فاخته صغير) ve Şâhnâme (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8a) usûllerinden de bahsetmiştir.

⁶ Gulâm orduda ve sarayda çalıştırılan köle ve esirlere verilen addır.

⁷ Yaşadığı dönemde önemli bir bsetekar olarak bilinen Gulâm Şâdî hakkında daha detaylı bilgi için bk. Babür, *Baburname "Babur'un Hatıratı"*, Hz. Reşit Rahmeti Arat, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, ss. 284-285.

Sıra No	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Adı	<i>Behcetü'r-Rûh</i> 'ta Usûlün Tarifi (Darp Sayısı)			
		<i>Bam Darp</i>	<i>Zir Darp</i>	<i>Toplam Darp Sayısı</i>	
1	Darbü'l-Feth Usûlü	12	+	12	= 24 darp
2	Çihâr Darp Usûlü	2	+	2	= 4 darp
3	Düyek Usûlü	6	+	3	= 9 darp
4	Mieteyn Usûlü	80	+	120	= 200 darp
5	Mukaddem Usûlü	6	+	5	= 11 darp
6	Şâhnâme Usûlü	10	+	8	= 18 darp
7	Kalenderi	-	-	-	23 darp
8	Münâsefe-i Şîrâzî	-	-	-	19 darp
9	Münâsefe-i İhlâtî	-	-	-	18 darp
10	Münâsefe-i Darbî	-	-	-	15 darp
11	Harbî	-	-	-	5 darp
12	Sakîl	-	-	-	-
13	Darbü'l-Kadîm	-	-	-	19 darp
14	Darbü'l-Mülûk	-	-	-	18 darp
15	Hezec-i Kebîr	-	-	-	24 darp
16	Hezec-i Sağîr	-	-	-	24 darp
17	Fâhte-i Kebîr	-	-	-	6 darp
18	Fâhte-i Sağîr	-	-	-	18 darp
19	Şâhnâme	-	-	-	18 darp

Tablo 24. *Behcetü'r-Rûh*'ta Sadece Darp Sayısı Belli Olan Usûller

Tablo 24.'te görüldüğü üzere Abdülmü'min b. Safiyyüddîn'in, *Behcetü'r-Rûh* adlı eserinde Darbü'l-Feth usûlü'nün 12 bam ve 12 zir darp olarak toplam 24 darptan (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b), Çihâr Darp usûlü'nün 2 bam ve 2 zir darp olarak toplam 4 darptan (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b), Düyek usûlü'nün 6 bam ve 3 zir darp olarak toplam 9 darptan (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b), Mieteyn usûlü'nün 80 bam ve 120 zir darp olarak toplam 200 darptan (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b), Mukaddem usûlü'nün 6 bam ve 5 zir darp olarak 11 darptan (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b) ve Şâhnâme usûlü'nün 10 bam ve 8 zir darp olarak toplam 18 darptan meydana geldiğini ifade etmiştir (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b).

Ayrıca, Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, Melik Şâh-ı Selçûkî gulâmının savaş meydanlarında icra edilme amacı ile icad ettiği 23 darplı Kalenderi, 19 darplı Münâsafe-i Şîrâzî, 18 darplı Münâsafe-i İhlâtî, 15 darplı Münâsafe-i

Darbî, 5 darplı Harbî ve darp sayısını vermediği Sakîl usûllerinin yanı sıra (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 7b-8a), Gulâm Şâdî'ye atıfta bulunarak 19 darplı Darbû'l-Kadîm, 18 darplı Darbû'l-Mülûk, 24 darplı Hezec-i Kebîr, 24 darplı Hezec-i Sağîr, 6 darplı Fâhte-i Kebîr, 18 darplı Fâhte-i Sağîr ve 18 darplı Şâhnâme adında yedi usûlden bahsetmiştir (Abdülmü'min b. Safiyyüddîn 1660: 8a).

4. Sonuç

Abdülmü'min b. Safiyyüddîn, *Behcetü'r-Rûh*'ta usûlleri, hakkında herhangi bir nazari bilgi vermediği teheccü'l-edvâr yöntemi ile tarif etmiştir. Ancak bu çalışmada îkâ' temel unsurları ve etânin yöntemi dikkate alınarak teheccü'l-edvâr yöntemine bir îzâh getirilmesiyle birlikte; îzâha ulaşan teheccü'l-edvâr yöntemiyle tarif edilen usûllerin günümüz nota yazım sistemiyle nasıl tarif edilebileceğine yönelik sistematik bir yaklaşım ortaya konmuştur. Açıklığa kavuşan bu yöntem ve araştırmanın bulgularından hareketle Abdülmü'min b. Safiyyüddîn'in, *Behcetü'r-Rûh* adlı eserinde:

1. Darp sayıları verilerek teheccü'l-edvâr yöntemiyle izah edilen 20 tane usûlün yanı sıra sadece darp sayıları verilerek tarif edilen 19 tane usûl hakkında bilgi verildiği;

2. Darp sayıları verilerek teheccü'l-edvâr yöntemiyle tarif edilen usûllerin, 9 zamanlı ve 4 darptan oluşan Hezec usûlü, 9 zamanlı ve 6 darptan oluşan Fer' usûlü, 11 zamanlı ve 7 darptan oluşan Evsât usûlü, 11 zamanlı ve darp sayısı belli olmayan Nîm Devîr usûlü, 12 zamanlı ve 7 darptan oluşan Berefşân usûlü, 13 zamanlı ve 5 darptan oluşan Evfer usûlü, 13 zamanlı ve 14 darptan oluşan Semâ'î usûlü, 14 zamanlı ve 7 darptan oluşan Fâhte usûlü, 16 zamanlı ve 10 darptan oluşan Türk Darp usûlü, 16 zamanlı ve 9 darptan oluşan Devr-i Revân usûlü, 18 zamanlı ve 8 darptan oluşan Çenber usûlü, 18 zamanlı ve 14 darptan oluşan Nîm Sakîl usûlü, 20 zamanlı ve 19 darptan oluşan Remel usûlü, 21 zamanlı ve 9 darptan oluşan Ekel usûlü, 24 zamanlı ve 12 darptan oluşan Sakîl usûlü, 25 zamanlı ve 11 darptan oluşan Hafîf usûlü, 27 zamanlı ve 4 darptan oluşan Darbû'l-Mülûk usûlü, 28 zamanlı ve 12 darptan oluşan Devîr usûlü, 30 zamanlı ve 8 darptan oluşan Darbû'l-Kadîm usûlü ve 31 zamanlı ve 10 darptan oluşan Muhammes usûlü olduğu;

3. Sadece darp sayıları verilerek tarif edilen usûllerin, 24 darptan oluşan Darbû'l-Feth, 4 darptan oluşan Çihâr Darp, 9 darptan oluşan Düyek, 200 darptan oluşan Mieteyn, 11 darptan oluşan Mukaddem ve 18 darptan oluşan Şâhnâme usûlü olduğu;

4. Melik Şh-ı Selçûkî'nin gulmının icadı olan 23 darplı Kalenderi, 19 darplı Münâsafe-i Şîrâzî, 18 darplı Münâsafe-i İhlâtî, 15 darplı Münâsafe-i Darb, 5 darplı Harbî ve darp sayısını vermediği Sakîl usllerinin yanı sıra Gulâm Şâdî'ye atıfta bulunarak 19 darplı Darb'l-Kadîm, 18 darplı Darb'l-Mülûk, 24 darplı Hezec-i Kebir, 24 darplı Hezec-i Saęir, 6 darplı Fhte-i Kebîr, 18 darplı Fhte-i Saęir ve 18 darplı Şâhnâme usûllerinden bahsettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu alışma *Behcetü'r-Rh*'taki usllerle sınırlıyken, gelecekte bu alanda yapılacak olan bilimsel çalışmalarda bu usûller Türk msiksinde kullanılan usûller ile karşılaştırılabilir.

Kaynakça

Abdlm'min b. Safiyyüddîn, *Behcetü'r-Rh*, Ketbhne, Mze ve Merkez-i Esnd-ı Meclis-i Şr-i İslâmî, İran, No. 1660.

Abdlm'min b. Safiyyüddîn (1346). *Behcetü'r-Rh*, (thk. H. L. Rabino De Borgomale), İran, İntişârât-ı Bnyd-ı Ferhneg-i İran.

Aliřh b. Hacı Bke, *Mukaddimetü'l-Usul*, İ..N.E. ktp, Farsça Yazmalar, No. 1097.

Al Şr Nevy (2015). *Mznu'l-Evzn*, (haz. Kemal Eraslan), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Babür (2000). *Baburname "Babur'un Hatıratı"*, (hz. Reşit Rahmeti Arat), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Evren, Melik (2021). *Mûsikînin Kaynağı ve İnsana Tesirleri: Behcetü'r-Rh rneęi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hce Kemleddn Abdülkâdir b. Gayb el-Merâgî (1366). *Cmiu'l-Elhn*, (nřr. Taghi Binesh), Tahran: Messise-i Mtlat ve Tahkikt-i Ferhengi.

____ (2536). *Maksid'l-Elhn*, (nřr. Taghi Bineř), Tahran: Bongah-i Tercüme ve Neřr-i Kitap.

Khazrai, Babak (1388). "İka ve Usul Der Resle-i Musiki-i Külliyyât-ı Ysufi", *Tarih ve Temeddün-i İslami*, 5/10. ss. 141-156.

Kheradmand, Farid (1391). "Neghi be İka ez Frb ta Emrz", *Faslname-i Musiki-i Mühür*, 60. ss. 199-228.

Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî eş-Şîrâzî eş-Şâfiî, *Dürretü't-Tâc li Ğurreti'd-Debbâc*, Köprülü Kütüphanesi Yazmaları, No. 867.

Meisami, Seyyed Hossein (1397). *Mûsikî-i 'Asr-i Safevî*, Tahran: İntişârât-i Ferhengistân-i Hüner.

Mohammadzade Sadigh, Hosein (1387). *Seyr-i Der Risâlehâi Musikaî*, Tabriz: İntişârât-i Tekdirekht.

Nesîmî (1385). *Nesîm-i Tarab*, (thk. Amir Hosein Pourjavady), Tahran: İntişârât-ı Ferhengistân-ı Hüner.

Özkan, İsmail Hakkı (2015). *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

_____ (2000). "Usul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 199-201.

Safiyüddîn Abdülmü'min b. Yûsuf b. Fâhir el-Urmevî (1385). *Risâletü's-Şerefîyye*, (çev. Babak Khazrai), Tahran: İntişârât-i Ferhengistân-i Hüner.

Sezikli, Ubeydullah (2018). "İran'da Bulunan Bazı Mûsikî Eserleri", *Dicle İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 21. ss. 55-72.

Tural, Hüseyin (2011). *Arap Edebiyatına Arûz*, İstanbul: Ensar Neşriyat.